

Bài kệ truyền Pháp của thiền phái Chúc Thánh tại Bình Định

ISSN: 2734-9195 18:22 24/09/2021

Dù dòng Chúc Thánh tại Bình Định có sự truyền thừa hơi khác biệt nhưng vẫn giữ được đặc điểm cốt lõi của chư tổ để lại.

Thích Nữ Huệ Đàm Học viên Thạc sĩ Khóa III, Học viện PGVN tại Tp.HCM

DẪN NHẬP

Vào năm Cảnh Trị thứ 3 đời Lê Huyền Tông (năm Ất Ty, đời chúa Nguyễn Phúc Tần 1665) Thiền sư Siêu Bạch - Thọ Tông đã theo tàu buôn sang An Nam truyền bá Phật pháp và sư là vị Tổ truyền phái Lâm Tế vào Trung Việt đầu tiên. Tông Lâm Tế được phát triển nhanh chóng và ngày càng hưng thịnh tại Việt Nam nhờ sự góp sức của các vị Thiền sư Viên Văn - Chuyết Chuyết (1590-1644), Minh Châu - Hương Hải (1628-1715), Minh Hải - Pháp Bảo (1670-1746), Thiệt Diệu - Liễu Quán (1667-1741),... Trong đó, ngài Thiệt Diệu Liễu Quán lập chùa Bảo Tịnh tại Phú Yên và xuất kệ truyền thừa lập tông môn phái Liễu Quán; Ngài Minh Hải - Pháp Bảo lập chùa Chúc Thánh tại Hội An Quảng Nam và cũng xuất kệ truyền thừa tông Lâm Tế Chúc Thánh. Sau khi xuất kệ truyền thừa và tiếp tăng độ chúng thì dòng Chúc Thánh đã được các hàng đệ tử truyền bá khắp nơi trong các tỉnh miền Trung, trong đó có Bình Định.

Vậy dòng Chúc Thánh được phát triển ở các nơi khác, đặc biệt là tỉnh Bình Định thì có sự khác biệt như thế nào với dòng Chúc Thánh tại Quảng Nam nơi tổ Minh Hải -Pháp bảo khai sáng.

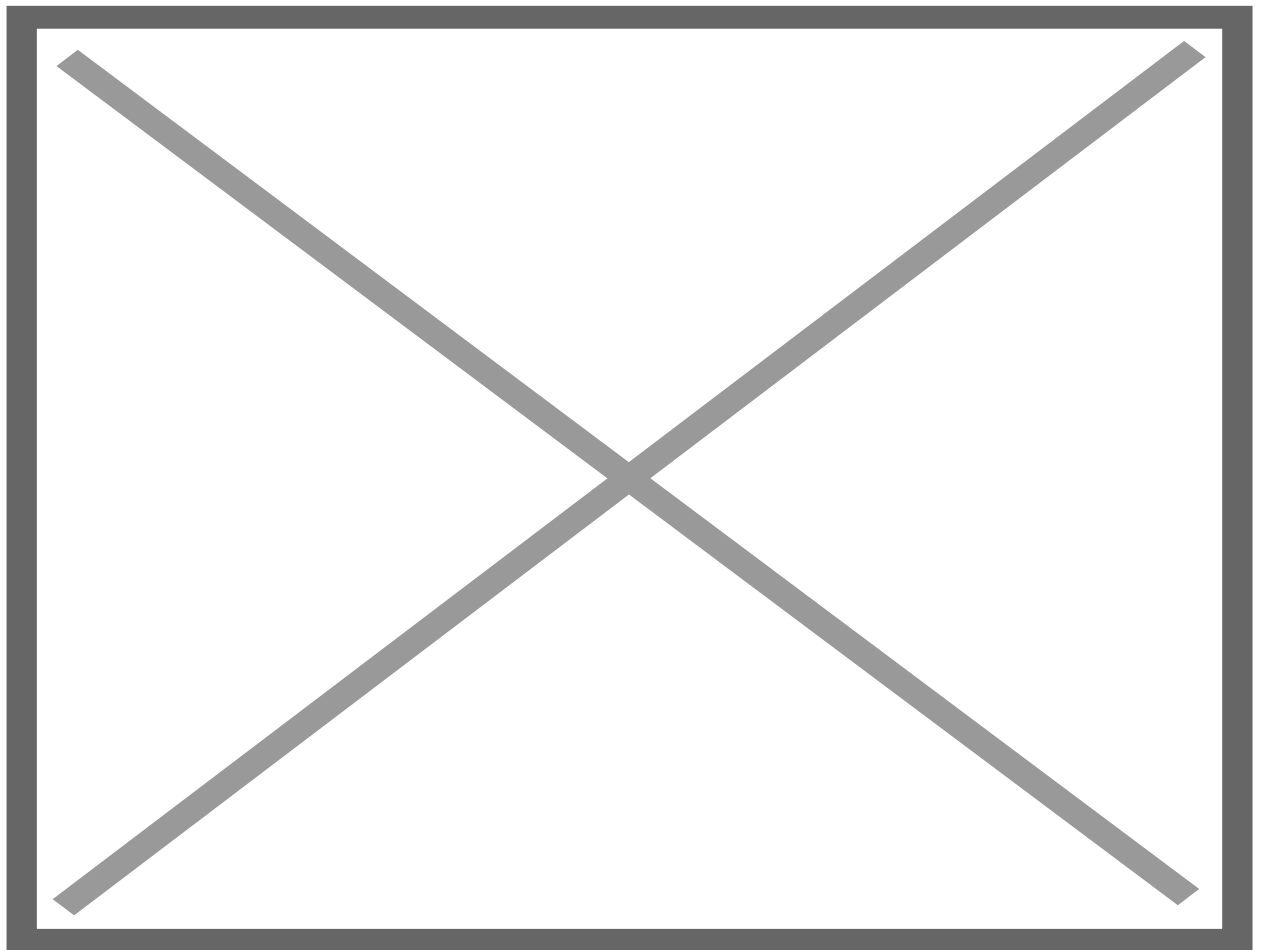
Tag: Bài kệ Chúc Thánh, Bình Định, bài kệ, chúc Thánh, khai sáng, thừa tông Lâm Tế Chúc Thánh, pháp bảo, Liễu Quán, ...

NỘI DUNG

1. Khái quát vùng đất Bình Định

Theo Đại Nam Nhất Thống Chí, vùng đất này xưa kia là đất Việt Thường Thị, đời Tần thuộc Tượng quân. Trải qua các đời Hán, Hậu Hán, Tấn và Tùy thì vùng đất này được đánh chiếm và đổi tên theo các đời, cho đến đời Đường thì vùng đất này được đổi thành Chiêm Thành. Khi đến nước ta vào đời Lê năm Hồng Đức thứ nhất (1470) đánh chiếm Chiêm Thành mở đất đến núi Thạch Bi đặt phủ Hoài Nhân, lệ vào Quảng Nam thừa tuyên, đến năm Nhâm Dần Thái Tổ Gia Dụ Hoàng Đế thứ 45 (Lê Hoàng Định thứ 2-1602) đổi phủ Hoài Nhân làm phủ Qui Nhơn (Nhơn) vẫn lệ vào dinh Quảng Nam. Năm Tân Mão, Thái Tông năm thứ 3 (1651) đổi phủ Qui Nhơn làm phủ Qui Ninh. Năm Nhâm Tuất, Thế Tông thứ 4 (1742) lại làm phủ Qui Nhơn.

[caption id="attachment_10157" align="aligncenter" width="712"]

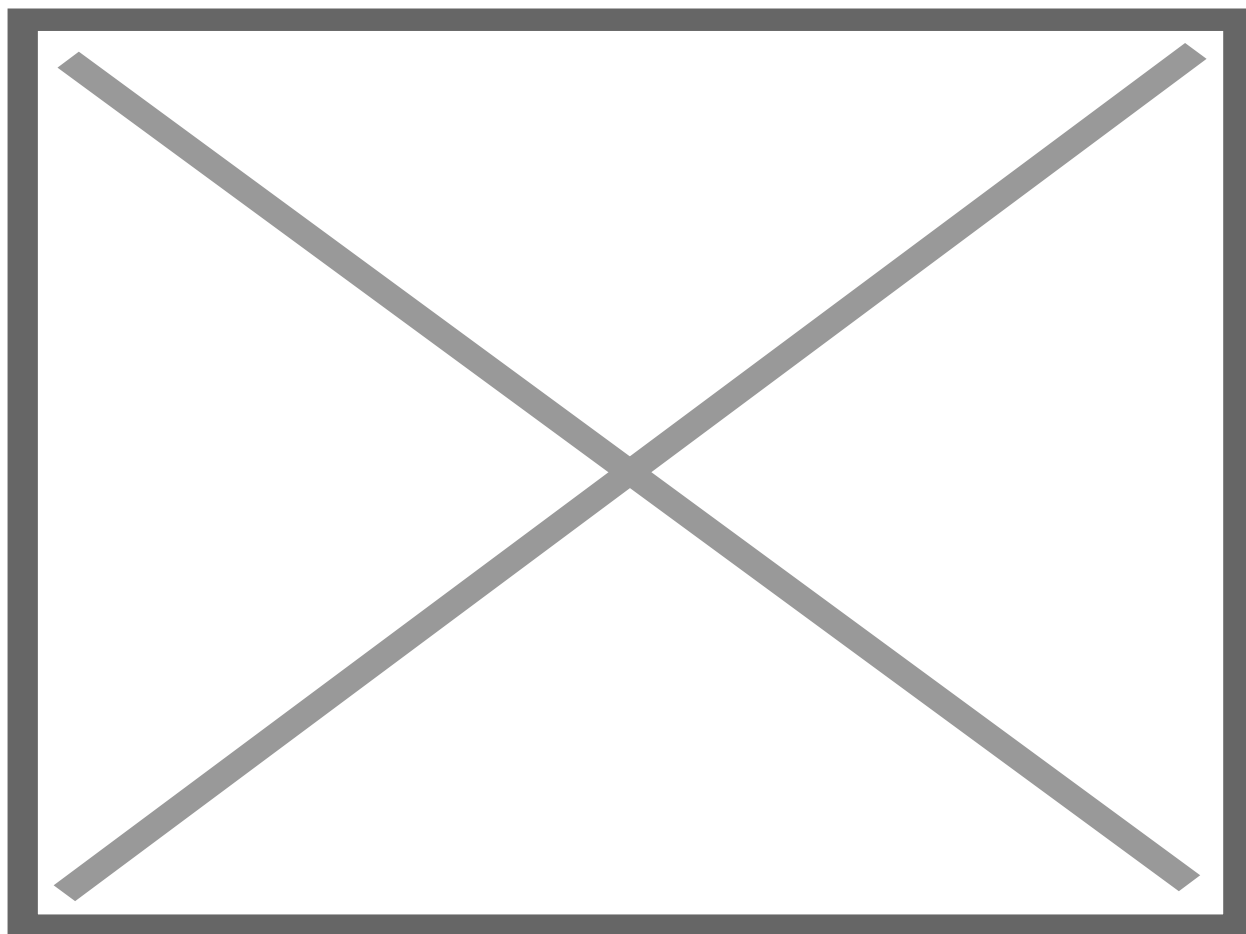
Chùa Sơn Long xưa. Ảnh: St[/caption]

Mùa Thu năm Mậu Thân (1788), Thế Tổ Cao Hoàng Đế đánh lấy lại được Gia Định, hàng năm liên tiếp tiến đánh thành Qui Nhơn, nhưng chưa chiếm được. Mùa hè năm Kỉ Mùi (1799) lại tiến quân vây chiếm được thành Qui Nhơn, đổi tên thành Bình Định, đến năm Tự Đức thứ 18 Bình Định gồm 2 phủ: Hoài Nhơn và An Nhân; 5 huyện gồm Bồng Sơn, Phù Cát, Phù Mỹ, Tuy Viễn và Tuy Phước.

Hiện nay, theo nghị quyết số 1188/NQ-UBTVQH 14 năm 2021 về việc thành lập thị trấn Cát Tiến thuộc huyện Phù Cát thì tỉnh Bình Định có 11 đơn vị hành chính cấp huyện bao gồm 1 thành phố, 2 thị xã và 8 huyện, được phân chia thành 159 đơn vị hành chính cấp xã gồm 32 phường, 11 thị trấn và 116 xã.

Vốn tỉnh thuộc vùng duyên hải Nam Trung bộ, có vị trí chiến lược quan trọng nên Bình Định đã đón nhận sự truyền thừa của các vị Tổ sư Lâm Tế từ Trung Hoa mang giáo pháp hoàng hóa qua như Lâm tế Nguyên Thiều, Lâm tế Liễu Quán và Lâm tế Chúc Thánh. Cho đến ngày nay, Phật giáo Bình Định đã mang đậm dấu ấn của dòng thiền Lâm Tế Chúc Thánh và được phát triển mạnh mẽ, ngoài ra Lâm tế Nguyên Thiều và Liễu Quán cũng được phát triển.

[caption id="attachment_10155" align="aligncenter" width="727"]

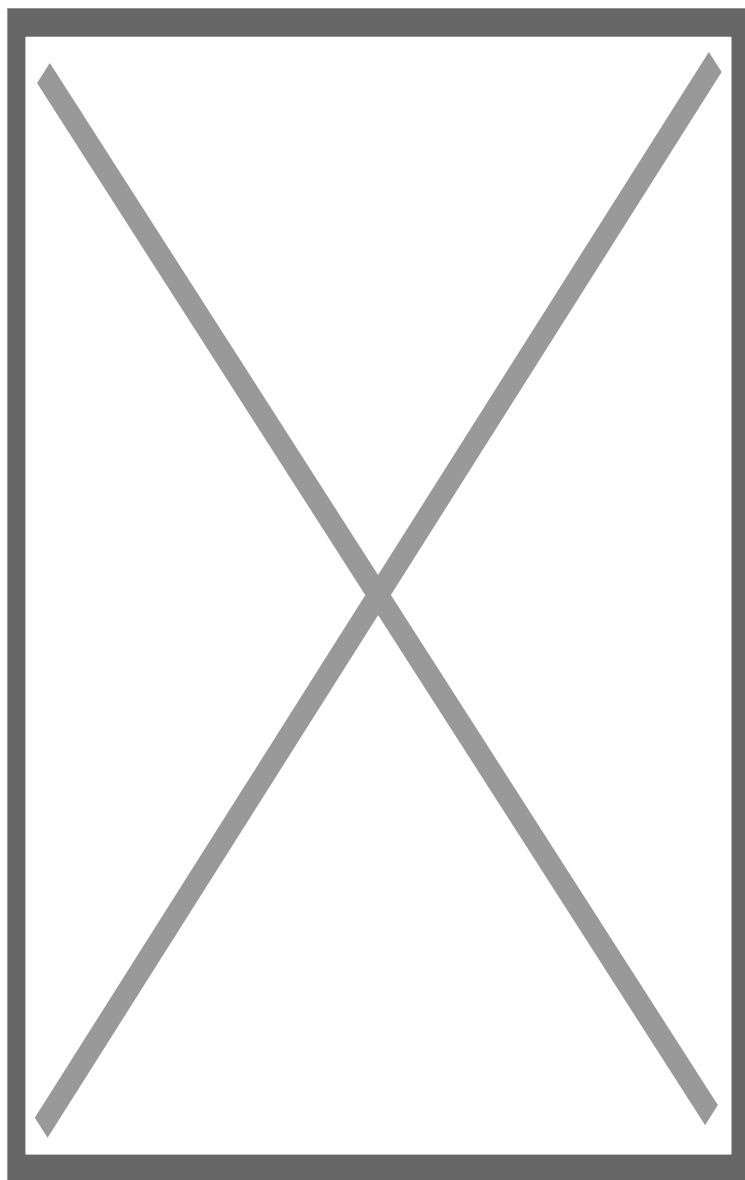

Tổ đình Chúc Thánh, Quảng Nam. Ảnh: St[/caption]

2. Tổ Minh Hải Pháp Bảo và kệ truyền thừa

Vị Tổ sư đầu tiên mang dòng Thiền Lâm tế vào Trung Việt đầu tiên đó là Thiền sư Siêu Bạch-Thọ Tông, với các vị đệ tử xuất gia cầu pháp nổi tiếng như: Minh Vật-Nhất Tri, Minh Lượng-Thành Đăng, Minh Hải-Pháp Bảo,... Ngài Minh Hải-Pháp Bảo đã khai sáng dòng Thiền Chúc Thánh tại Quảng Nam và xuất kệ

truyền pháp cho dòng Thiền này. Cho đến nay, dòng Thiền này được phát triển khắp các tỉnh miền Trung - Nam, trong đó có tỉnh Bình Định.

Thiền sư Minh Hải-Pháp Bảo (1670-1746), thế danh Lương Thế Ân sinh ngày 28/6/Canh Tuất (1670) năm Khang Hy thứ 8 triều nhà Thanh tại làng Thiệu An, huyện Đồng An, phủ Tuyên Châu, tỉnh Phước Kiến, Trung Quốc. Cha là Lương Đôn Hậu; mẹ là Trần Thục Thuận, Ngài là con thứ 2 trong gia đình 3 anh em.

Năm Mậu Ngọ (1678), vừa tròn 9 tuổi Ngài được gia đình cho xuất gia tại chùa Báo Tư tỉnh Quảng Châu, năm 20 tuổi thì được đăng đàn thọ cụ túc giới với pháp danh Minh Hải, tự Đắc Trí, hiệu Pháp Bảo và nối pháp đời 34 dòng Lâm tế theo bài kệ của ngài Vạn Phong-Thời Ủy (Thiền sư Vạn Phong-Thời Ủy đời thứ 21 Tông Lâm Tế):

□□□□

□□□□

□□□□

□□□□

.

Tổ Đạo Giới Định Tông Phương Quảng Chứng Viên Thông Hành Siêu Minh Thật Tế Liễu Đạt Ngộ Chân Không[1].

Theo lời thỉnh cầu của chúa Nguyễn Phúc Chu sang An Nam truyền giới vào năm Ất Hợi (1695) Ngài cùng với ngài Minh Vật-Nhất Tri, Minh Hoàng-Tử Dung, Minh Lượng-Thành Đăng... trong đoàn Hội đồng thập sư cùng Hòa thượng Thạch Liêm đã xuống thuyền tại bến Hoàng Phố và cập bến Hội An vào ngày 28 tháng Giêng năm Ất Hợi (1695), đến mừng 1 tháng 4 năm Ất Hợi (1695) giới đàn được mở do ngài Thạch Liêm làm Hòa thượng Đàn đầu. Sau khi giới đàn viên mãn thì Ngài Thạch Liêm trở vào Hội An để đợi thuyền về nước, đến 24 tháng 6 năm Bính Tý (1696) thì ngài Thạch Liêm cùng phái đoàn trở về Quảng Đông nhưng ngài Minh Hoàng-Tử Dung, Minh Lượng-Thành Đăng và Minh Hải -Pháp Bảo ở lại An Nam khai sơn hoằng hóa và lần lượt các ngài khai sơn chùa Ấn Tông ở Thuận Hóa (ngài Minh Hoàng), chùa Vạn Đức tại Cẩm Hà, Hội An (ngài Minh Lượng) và chùa Chúc Thánh tại Cẩm Phô, Hội An (ngài Minh Hải).

Gần 50 năm ở An Nam trác tích hoằng hóa, tiếp Tăng độ chúng đến ngày 7 tháng 11 năm Bính Dần (1746) Ngài gọi đồ chúng dặn dò và đọc kệ phó chúc:

□□□□ □□□□ □□□□ □ □□□□

Nguyên phù pháp giới không Chơn như vô tánh tướng Nhược liễu ngộ như thử Chúng sinh dữ Phật đồng[2]. Tạm dịch: *Pháp giới như mây nổi Chân như không tánh tướng Nếu hiểu được như vậy Chúng sinh với Phật đồng.*

Khi đọc bài kệ phó chúc xong thì ngài thị tịch, trụ thế 77 tuổi, nhục thân của Ngài được đồ chúng nhập bảo tháp ở phía tây nam tại Tổ đình Chúc Thánh, Hội An, Quảng Nam. Bên cạnh đó, Ngài đã biệt xuất riêng một bài kệ truyền pháp thành lập nên một dòng Thiền mới cho lịch sử Phật giáo Việt Nam đó là Thiền phái Lâm tế Chúc Thánh. Bài kệ truyền pháp của Ngài gồm 8 câu, 40 chữ (4 câu đầu dùng đặt pháp danh và 4 câu cuối dùng đặt pháp tự) như sau:

□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□
□□□□ □□□□ .

Minh Thiệt Pháp Toàn Chương Ấn Chơn Như Thị Đồng Chúc Thánh Thọ Thiên Cửu Kỳ Quốc Tộ Địa Trường Đắc Chánh Luật Vi Tông[3] *Tổ Đạo Giải Hành Thông Giác Hoa Bồ Đề Thọ Sung Mãn Nhân Thiên Trung*[4] . Dịch nghĩa: *Hiểu thấu pháp chân thực Ấn Chân Như hiện tiền Cầu Thánh quân tuổi thọ Chúc đất nước vững bền Giới luật nêu trước tiên Giải và Hạnh nối liền Hoa nở cây giác ngộ Hương thơm lòng nhân thiên*[5].

Cho đến nay, Thiền phái Lâm tế Chúc Thánh đã trải qua bao thăng trầm của lịch sử đã phát triển khắp các tỉnh miền Trung và miền Nam Việt Nam, không những thế Thiền phái còn được chư vị Hòa thượng hoằng hóa và truyền pháp tại các nước hải ngoại. Nhưng khi nghiên cứu và tìm hiểu về Tổ Minh Hải-Pháp Bảo thì có một số thông tin về năm sinh của Tổ có sự khác nhau như:

+ Theo Lược sử Tổ đình Sơn Long của Cố hòa thượng Thích Đồng Quán thì ghi rằng: Tổ Pháp Bảo đã khai sơn Tổ đình Chúc Thánh tại Hội An, Quảng Nam, Đà Nẵng. Ngài sinh năm Canh Tuất (1610), tịch năm Bính Dần (1686).

+ Tác giả Lê Mạnh Thát trong tác phẩm Một số tư liệu mới về Bồ tát Quảng Đức: *“Tổ Minh Hải Đắc Trí Pháp Bảo (1670-1786), người khai sinh ra dòng Thiền Chúc Thánh tại nước ta”*[6].

+ Nguyễn Hiền Đức, tác phẩm Lịch sử Phật giáo Đàng Trong lại ghi rằng: *“Thiền sư Minh Hải-Pháp Bảo, tự Đắc Trí hay Pháp Hóa tên tục là Lương Thế Vinh, còn có tên là Lê Diệt, sinh năm Canh Tuất (1670), mất ngày 27 tháng Giêng năm Giáp Tuất (1754) tại chùa Thiên Ấn-Quảng Ngãi”*[7].

+ Tác giả Thích Như Tịnh có bài viết đăng trên Tập san Suối Nguồn số 2, Bối cảnh sử liệu về Thiền sư Minh Hải Pháp Bảo, Nxb.Tổng hợp Tp.Hồ Chí Minh, 2011 đã có những nghiên cứu khảo sát đính chính, bổ khuyết và đối chiếu tư liệu một số sự kiện như sau: Tổ Minh Hải Pháp Bảo sinh năm 1670 và tịch năm 1746 chứ không phải sinh năm 1610, tịch năm 1686; Tổ Minh Hải Pháp Bảo không phải là người khai sơn Tổ đình Thiên Ấn tại Quảng Ngãi; Nhục thân của tổ Minh Hải Pháp Bảo được nhập bảo tháp tại tổ đình Chúc Thánh, Quảng Nam chứ không phải tại tổ đình Thiên Ấn, Quảng Ngãi[8].

Qua những thông tin trên, có thể giúp cho chúng ta biết chính xác về niên đại Sơ tổ Chúc Thánh và đây là những tư liệu có thể giúp cho những hàng hậu thế khi muốn tìm hiểu hoặc nghiên cứu về Thiền phái Chúc Thánh.

3. Thiền phái Chúc Thánh tại Bình Định

3.1 Các vị Thiền sư đầu tiên của phái Chúc Thánh và biệt kệ truyền pháp

Tổ khai sơn dòng Thiền Chúc Thánh là Thiền sư Minh Hải - Pháp Bảo và dòng Thiền phát triển nhờ các hàng đệ tử của Ngài mang đi truyền pháp khắp nơi. Có thể nói vị Thiền sư đầu tiên mang Thiền phái này đến vùng đất Bình Định đó là ngài Thiệt Thuận - Chánh Mạng - Huệ Trương, khai sơn chùa Linh Sơn, Phù Cát;

Bài kệ truyền pháp đầu tiên được thiền sư Chơn Giám Đạo Quang Trí Hải trụ trì chùa Bích Liên thuộc đời 40 tông Lâm Tế, thế hệ pháp phái Chúc Thánh thứ 7, thôn Háo Đức, huyện An Nhơn vào năm Bảo Đại thứ 16 ngày 19 tháng 6 năm Tân Tỵ (1914) biệt xuất như sau:

□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□
□□□□ □□□□

Chơn Ngọc Hồng Sơn Chiếu Trùng Châu Bích Hải Viên Lý Minh Trí Tánh Diệu Trí Mật Ngộ Tâm Huyền Tịnh Duyên Hoài Thúy Liễu Lạc Quốc Ngự Kim Liên Thánh Cảnh Quy Lai Nhật Tông Phong Chấn Cổ Truyền[11].

Ngày nay, môn phong theo bài kệ truyền pháp này không được phổ biến rộng rãi, chỉ truyền thừa ở một số chùa ở Bình Định và Cam Ranh và được truyền đến đời thứ 4 từ tổ Chơn Giám Trí Hải.

Ngoài bài kệ của tổ khai sơn Chúc Thánh và bài kệ của thiền sư Chơn Giám Trí Hải ra thì tại Bình Định cũng có thêm một bài kệ truyền pháp là:

□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□
□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□

Minh Thiệt Pháp Toàn Chương Ấn Chơn Như Thị Đồng Vạn Hữu Duy Nhất Thế Quán Liễu Tâm Cảnh Không Giới Hương Thành Thánh Quả Giác Hải Dũng Liên Hoa Tín Tấn Sinh Phước Huệ Hạnh Trí Giải Viên Thông Ảnh Nguyệt Thanh Trung Thủy Vân Phi Nhật Khứ Lai Đạt Ngộ Vi Diệu Tánh Hoằng Khai Tổ Đạo Trường [12].

Trên là bài kệ truyền pháp danh và bài kệ truyền pháp tự như sau:

□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□
□□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□ □□□□

Đắc Chánh Luật Vi Tông Tổ Đạo Giải Hạnh Thông Giác Hoa Viên Cảnh Trí Sung Mãn Lợi Nhân Thiên Hằng Sa Chư Pháp Giới Tế Độ Đẳng Hàm Sinh Châu Viên Thế Tướng Dụng Quán Chiếu Sát Trần Trung Khứ Lai Đương Nhất Niệm Năng Sở Khởi Phi Tha Tâm Cảnh Thủy Biên Thủ Chơn Vọng Tổng Giai Như[13].

Nguyên nhân xuất hiện bài kệ trên được ghi lại như sau:

“Vào năm 1967, một học sinh gốc người Hoa đến nộp đơn nhập học tại trường Trung học Bồ đề Nguyên Thiều và cho biết dòng họ em có liên quan đến tổ Nguyên Thiều. Nhân đó, thầy giám học nhà trường (thầy Đồng Quán) yêu cầu gia đình em cung cấp một số tư liệu về Tổ, trong đó có bài kệ này. Đây là bản

chép tay của một người trong gia đình em học sinh ấy, sao lục từ bản gốc ở gia phả trong dòng học của Tổ.

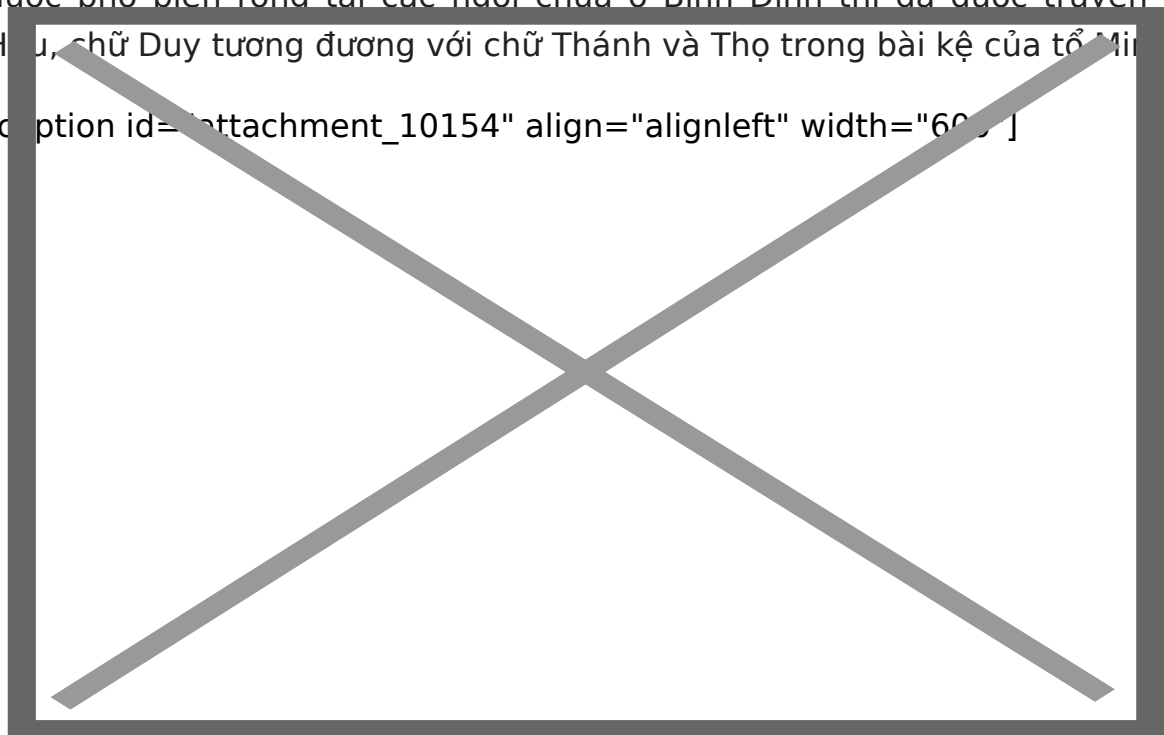
Vào dịp về dự tang lễ cố Hòa thượng Thích Đồng Thiện (thượng Thị hạ Công), trú trì Tu viên Nguyên Thiều, tôi và thầy Minh Hạnh có đến thăm chùa Thiên Hòa (thôn Tri Thiện-Bình Định) và được Ngài trụ trì cho photo bản chép tay này (ngày 10-8-Tân Tỵ).

Qua câu chuyện đạo vị về bài pháp kệ nói trên, tôi không thấy có sự 'giả lập' nào nơi Ngài trụ trì. Nhưng chúng ta ước mong được xem một lần xem tận mắt bản gốc cho thỏa lòng"[14].

Qua bài kệ pháp danh và pháp tự thì có một số chữ dùng để đặt tên không được phù hợp cho mấy như bài kệ pháp danh thì có chữ 'sinh', 'phi', 'tổ' và chữ 'tổ', 'sung', 'chư', 'sát', 'phi', 'vọng' ở bài kệ pháp tự nên sau này tới hàng đệ tử không biết có nên dùng những chữ đó để đặt pháp danh, pháp tự.

Tóm lại, bài kệ biệt xuất thứ hai ta thấy số lượng chữ pháp danh và pháp kệ nhiều hơn bài kệ của Tổ Minh Hải và Ngài Chơn Giám Đạo Quang, khi bài kệ này được phổ biến rộng tại các ngôi chùa ở Bình Định thì đã được truyền tới chữ Hải, chữ Duy tương đương với chữ Thánh và Thọ trong bài kệ của tổ Minh Hải.

[caption id="attachment_10154" align="alignleft" width="600"]

Tổ

đình Vạn Đức, Hội An, Quảng Nam. Ảnh: St[/caption]

3.2. Các Tổ đình tiêu biểu

Ngày nay, sự phát triển của dòng Chúc Thánh tại Bình Định khác là rộng rãi, những ngôi chùa ngày được các hàng đệ tử tông môn xây dựng nhiều hơn để hoằng dương chính pháp. Có thể nói từ khi dòng Lâm tế Chúc Thánh được truyền vào vùng đất Bình Định thì ngôi Tổ đình chính đó là chùa Long Sơn được Thiền sư Thiệt Đăng - Chánh Trí - Bảo Quang đời 35 Lâm tế Chúc Thánh khai sơn vào những năm đầu thế kỷ XVII tại thôn Thuận Nghi, huyện Tuy Viễn, phủ Quy Ninh, trấn Bình Định (nay là phường Nhơn Bình, thành phố Quy Nhơn). Trước đó Ngài Thiệt Đăng - Chánh Trí lập am nhỏ lấy tên là Giang Long thiền thất đến đời ngài Chương Nghĩa - Thanh Tuyền cải hiệu thành Long Sơn tự, từ khi thành lập đến nay tổ đình Sơn Long trải qua 12 đời trụ trì.

Kế tiếp là Tổ đình Thiên Hòa được Thiền sư Viên Quang pháp danh Pháp Tịnh, tự Luật Phong đời 36 Lâm tế khai sơn tại Ấp Tri Thiện, thôn Hoa Tây, tổng Vân Dương, huyện Tuy Phước, phủ An Nhơn, tỉnh Bình Định (nay là thôn Tri Thiện, xã Phước Quang, huyện Tuy Phước, tỉnh Bình Định), cho đến nay tổ đình Thiên Hòa trải qua 8 đời trụ trì. Ngoài ra, còn có các Tổ đình được các hàng đệ tử môn phong Chúc Thánh khai sơn như: Tổ đình Phổ Bảo, Tổ đình Thắng Quang, Tổ đình Thiên Bình,... bên cạnh đó còn có những ngôi chùa, tịnh thất cũng được xây dựng rất nhiều.

KẾT LUẬN

Đồng hành cùng dân tộc dựng nước và giữ nước với Phật giáo nói chung và dòng Lâm Tế Chúc Thánh nói riêng. Chính nơi đây đã nuôi dưỡng và đào tạo nên các bậc Thiền sư, cao tăng thạc đức để đem giáo pháp của đức Phật cũng như dòng Chúc Thánh truyền bá khắp nơi, làm hưng long chính pháp. Dù dòng Chúc Thánh tại Bình Định có sự truyền thừa hơi khác biệt nhưng vẫn giữ được đặc điểm cốt lõi của chư tổ để lại.

Tuy nhiên, ngày nay dòng Chúc Thánh truyền thừa theo bài kệ chỉ phát triển trong phạm vi tỉnh Bình Định là đa số, còn các tỉnh Quảng Nam, Quảng Ngãi, Phú Yên, Sài Gòn, Bình Dương,... thì đều theo bài kệ truyền thừa của tổ Minh Hải - Pháp Bảo. Nhưng cũng chính nơi đây đã sản sinh ra các bậc tăng tài đức có tầm ảnh hưởng rất lớn trong phong trào chấn hưng Phật giáo tỉnh Bình Định và có tầm ảnh hưởng khắp nơi trong cả nước và hải ngoại.

Thích Nữ Huệ Đàm - Học viên Thạc sĩ Khóa III, Học viện PGVN tại

Tp.HCM ----- **CHÚ THÍCH** [1] Thích Như Tịnh (2009), *Lịch sử truyền thừa Thiền phái Lâm tế Chúc Thánh*, Nxb.Phương Đông, Tp. HCM, tr.83. [2] Thích Như Tịnh, *sđd*, tr. 110. [3] Đúng theo bài kệ, Tổ Minh Hải đặt là chữ Tông (宗), nhưng về sau căn tên húy của vua Thiệu Trị nên chư Tổ trại thành chữ Tôn (尊) hoặc Tuyên (宣). [4] Thích Như Tịnh, *sđd*, tr. 111. [5] Nguyễn Lang (2012),

Việt Nam Phật giáo sử luận, Nxb.Phương Đông, tr.487. [6] Lê Mạnh Thát (2005), *Một số tư liệu mới về Bồ tát Quảng Đức*, Nxb.Tổng hợp Tp.Hồ Chí Minh, tr.122. [7] Nguyễn Hiền Đức (1995), *Lịch sử Phật giáo Đàng Trong tập 2*, Nxb.Tp Hồ Chí Minh, tr. 5-7. [8] Đăng trên *Tạp san Suối nguồn số 2*, Nxb.Tổng hợp Tp.hồ Chí Minh, 2011. [9] Thích Như Tịnh (2021), *Tìm lại dấu xưa*, Nxb. Đà Nẵng, tr. 212. [10] Thích Như Tịnh (2021), *sđd*, tr. 213. [11] Thích Như Tịnh (2021), *sđd*, tr. 223-224. [12] Thích Như Tịnh (2009), tr. 120. [13] Thích Như Tịnh (2009), tr.121. [14] Thích Quảng Hạnh, *Tu viện Nguyên Thiều, Tưởng niệm giác linh Hòa thượng Thích Đồng Thiện*, PL.2545, tr.34

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thích Như Tịnh (2009), *Lịch sử truyền thừa Thiền phái Lâm tế Chúc Thánh*, Nxb.Phương Đông, Tp. HCM. 2. Thích Như Tịnh (2021), *Tìm lại dấu xưa*, Nxb. Đà Nẵng. 3. Nguyễn Lang (2012), *Việt Nam Phật giáo sử luận*, Nxb.Phương Đông. 4. Lê Mạnh Thát (2005), *Một số tư liệu mới về Bồ tát Quảng Đức*, Nxb.Tổng hợp Tp.Hồ Chí Minh. 5. Nguyễn Hiền Đức (1995), *Lịch sử Phật giáo Đàng Trong tập 2*, Nxb.Tp Hồ Chí Minh. 6. Thích Quảng Hạnh, *Tu viện Nguyên Thiều, Tưởng niệm giác linh Hòa thượng Thích Đồng Thiện*, PL.2545. 7. Quốc sử quán triều Nguyễn (1997), *Đại Nam Nhất Thống Chí*, Nxb. Thuận Hóa. 8. <http://phatgiaobinhdinhhinh.vn/luoc-su-to-dinh-sac-tu-thien-hoa>.